

Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów o ujemnym oprocentowaniu kredytu

28.12.2015 r. zostały wydane pierwsze decyzje Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (dalej jako UOKiK) w sprawie wyliczania wysokości rat kredytowych bez uwzględniania spadku stopy referencyjnej LIBOR poniżej zera i poniżej wartości bezwzględnej umówionej marży. Problem prawny dotyczy w tej samej mierze klauzul odsetkowych odnoszących się do innych stóp referencyjnych takich jak WIBOR czy EURIBOR, które jeszcze nie są tak nisko notowane. Decyzje UOKiK dotyczą dwóch spośród ośmiu banków, u których rozpoznano powyższą praktykę, a kolejne decyzje są spodziewane w najbliższym czasie. Przedmiotem artykułu jest ocena cywilistycznych skutków spadku notowań stopy odsetkowej poniżej zera w zakresie skuteczności postanowień umów kredytu lub pożyczki.

I. Wstęp

Jak informuje UOKiK, 28.12.2015 r. zostały wydane decyzje Prezesa UOKiK w sprawie stosowania praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów, polegających na „niewuwzględnianiu przy obliczaniu wysokości oprocentowania tych kredytów ujemnej stawki bazowej LIBOR, w sytuacji, gdy wartość bezwzględna tej stawki jest większa niż wartość zastrzeżonej w ww. umowach marży kredytu, mimo że suma odsetek należnych dotychczas oraz w bieżącym okresie rozliczeniowym przekracza 1 grosz”, a sześć kolejnych postępowań, przeciwko sześciu pozostałym bankom, jest w toku¹. Jak wynika z dalszych informacji UOKiK, jeden z banków nie zgadza się z decyzją i zapowiada skierowanie sprawy do sądu. Nie przesądzając wyniku rozstrzygnięć sądowych, warto już teraz przyjrzeć się motywom działania urzędu i argumentom przedstawianym przez banki.

2. „Wynagrodzenie” dla klienta za korzystanie z pieniędzy banku

W jednej ze spraw bank podnosił, że kredytobiorca w przypadku uwzględniania przez bank ujemnego oprocentowania otrzymywałby od banku wynagrodzenie

za korzystanie z udostępnionego przez bank kapitału². Wynagrodzenie to miałyby postać różnicy między kwotą wypłacanego kredytu a kwotą spłacanego kredytu zmniejszoną przez ujemne oprocentowanie. Argument ten nie jest trafny.

Traktowanie jako świadczenia banku powstałej na korzyść klienta różnicy między kwotą wypłacaną przez bank a kwotą zwracaną przez klienta nie jest zasadne. Świadczeniem spełnianym przez bank jest wypłata kwoty kredytu. W momencie spełniania świadczenia nie wiadomo, czy w ogóle wspomniana różnica na korzyść klienta powstanie, w szczególności nie wiadomo, ile dokładnie będzie wynosić. Bank świadczy w celu wykonania zobowiązania do udostępnienia kwoty kredytu, a więc *causa solvendi*, oraz w celu uzyskania uprawnienia do odsetek, a więc *causa obligandi vel acquirendi*. Bank nie świadczy w celu dokonania ostatecznego przysporzenia po stronie klienta. Gdyby nawet bank świadczył w celu takiego przysporzenia, to nie byłoby związku synallagmatycznego między świadczeniem banku i świadczeniem klienta. Świadczenie banku musiałyby być potraktowane jako dokonane *causa donandi* i z tego względu nie mogłyby nigdy być traktowane jako wynagrodzenie klienta.

Podobna sytuacja istniała pod rządami prawa upadłościowego z 24.10.1934 r.³, które w art. 156 przewidywało ujemną stopę odsetkową dla zobowiązań pieniężnych upadłego, które nie były wymagalne w dniu ogłoszenia upadłości. *De lege derogata* nie był reprezentowany pogląd, że owa redukcja o ujemną stopę odsetkową stanowi świadczenie (czy to wynagrodzenia, czy to darowizny) wierzyciela względem masy.

¹ W sprawie mBank SA – decyzja Prezesa UOKiK z 28.12.2015 r. (DDK-20/2015), por. [http://decyzje.uokik.gov.pl/bp/dec_prez.nsf/0/C8491A5133703C06C1257F370062B3C9/\\$file/20151228%20Decyzja%20Nr%20DDK_20_2015%20mBank%20WERSJA%20BIP.pdf](http://decyzje.uokik.gov.pl/bp/dec_prez.nsf/0/C8491A5133703C06C1257F370062B3C9/$file/20151228%20Decyzja%20Nr%20DDK_20_2015%20mBank%20WERSJA%20BIP.pdf); w sprawie ING Bank Śląski SA – decyzja Prezesa UOKiK z 28.12.2015 r. (DDK-21/2015), por. https://www.ingbank.pl/_files/itern/1109962; zob. też *Kredyty we frankach – pierwsze decyzje UOKiK*, por. https://uokik.gov.pl/aktualnosci.php?news_id=12124.

² Decyzja Prezesa UOKiK nr DDK-20/2015, s. 15.

³ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 24.10.1934 r. – Prawo upadłościowe (tekst jedn.: Dz. U. z 1991 r. Nr 118, poz. 512 ze zm.).

3. Interes kredytodawcy w warunkach rynkowych deflacji

Zjawisko spadku stopy referencyjnej najczęściej jest związane ze zjawiskiem deflacji⁴. Jeżeli pieniądź z czasem zyskuje na wartości, to odsetki, które mają zapewnić wynagrodzenie za korzystanie z pieniądza, stają się źródłem dodatkowego wzrostu wartości. Odsetki przestają być konieczne dla uzasadnienia interesu kredytodawcy w udzieleniu kredytu. Bank może przyjmować depozyty o niższej ujemnej stopie (bezwzględnie wyższej, np. – 2%) i udzielać kredytów o wyższej ujemnej stopie (bezwzględnie niższej, np. – 1%), zarabiając przy tym na tej różnicy oraz na wszelkiego rodzaju prowizjach.

Poza tym, nawet jeśli klient spłaca kwotę nominalnie mniejszą od wypłaconej, to i tak płaci kwotę o większej wartości realnej, a to dlatego, że stopy referencyjne są ustalane powyżej, a nie poniżej stóp rzeczywistej zmiany wartości pieniądza (inflacji lub deflacji).

Przy tym błędny jest pogląd, że z istoty umowy kredytu wynika konieczność umówienia stopy procentowej wyższej od stopy rzeczywistej zmiany wartości pieniądza (inflacji lub deflacji)⁵. Pogląd ten opiera się na przekonaniu, że umowa kredytu jako umowa wzajemna powinna zapewniać kredytobiorcy wynagrodzenie w wysokości przenoszącej zmianę rzeczywistej wartości pieniądza. Pogląd taki jest nie do pogodzenia z bezpieczeństwem obrotu, w szczególności ze zwalniającym charakterem spełnienia świadczenia. W przypadku umów dotyczących odpłatnego korzystania z dóbr (takich jak najem czy kredyt) nie jest możliwe badanie, czy wynagrodzenie za korzystanie przewyższa rzeczywistą wartość zwracanej rzeczy. Po pierwsze, wycena taka byłaby dokonywana po pewnym czasie od zwrotu przedmiotu umowy, po drugie – nie jest możliwe precyzyjne ustalenie rzeczywistej wartości rzeczy, gdy strony nie ustaliły kryteriów wyceny. Nawet w przypadku wskaźnika inflacji uzyskuje on inne wartości przy odniesieniach do różnych koszyków dóbr, pomijając już konieczność interpolacji wskaźnika do okresu, za który są płacone odsetki, która to interpolacja też może dawać niejednoznaczne wyniki.

Zjawisko deflacji występowało już w przeszłości, więc profesjonalista na rynku finansowym nie może tego zjawiska pomijać w planowaniu własnej działalności⁶. „Zdarzają się sytuacje, że na skutek koniunktury, czy dekoniunktury gospodarczej, pojawiają się takie zjawiska gospodarcze jak inflacja czy deflacja”⁷.

Bank jako profesjonalista na rynku finansowym powinien, prowadząc własne sprawy z należytą starannością,

zapewnić neutralizację własnego ryzyka wynikającego ze zmienności wskaźników rynkowych takich jak kurs waluty czy stopa procentowa, do których odnoszą się zawierane przezeń umowy kredytowe, przez zawieranie umów o odwrotnej ekspozycji na ryzyko rynkowe, w szczególności swapów walutowych lub procentowych⁸.

4. Praktyczne przykłady proponowania i rozliczania kredytów bez odsetek

W ostatnim czasie daje się zauważyć praktykę prowadzenia akcji kredytowej przy rezygnacji z oprocentowania. Wynika to z poszukiwania przez banki źródeł przychodów w realiach rekordowo niskich referencyjnych stóp odsetkowych, co przekłada się na ustawowe stopy odsetek maksymalnych⁹.

Przy niskich stopach procentowych banki są gotowe w ogóle zrezygnować z odsetek w celu zachęcenia klienta do zawarcia umowy, na podstawie której będą mogły uzyskiwać przychody z prowizji.

Na taką praktykę jednego z banków wskazuje wprost Prezes UOKiK, który zauważył też, że praktyka rynkowa będąca przedmiotem decyzji polega na ograniczaniu obniżania oprocentowania w przypadku każdej raty do poziomu 0, a nie 0 plus 1 grosz¹⁰. Nie jest więc trafny spotykany nieraz pogląd, że w praktyce nie występują kredyty bezodsetkowe¹¹.

5. Odsetki jako element przedmiotowo istotny umowy kredytu oraz umowy pożyczki

Charakter odsetek jako elementu przedmiotowo istotnego umowy kredytu, a także umowy pożyczki bankowej jest rozpatrywany w kategoriach ważności umowy oraz wykładni oświadczeń woli składających się na umowę. *Verba legis* definicja umowy kredytu obejmuje wypłatę kwoty kredytu przez kredytodawcę oraz zwrot kwoty

4 Deflacja w Szwajcarii występuje niemal nieprzerwanie od 2012 r., por. <http://www.tradingeconomics.com/switzerland/inflation-cpi>.

5 Pogląd taki reprezentuje M. Łemkowski, *Oprocentowanie jako świadczenie wzajemne*, „Państwo i Prawo” 2005/1, s. 29, za: J.M. Kondek, W. Somerski w: *Dopuszczalność ujemnego oprocentowania kredytów w świetle obecnej sytuacji gospodarczej*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2015/12, s. 13–14, 17.

6 Zjawisko ujemnych stóp procentowych w przeszłości występowało na rynku finansowym np. w latach 70. ub. w. w Szwajcarii; zob. decyzje Prezesa UOKiK nr DDK-20/2015 i nr DDK-21/2015.

7 Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 23.11.2015 r. (I ACa 1024/15), niepubl.

8 Zob. decyzja Prezesa UOKiK nr DDK-20/2015.

9 E. Wilkowiak, *Kredyt bez odsetek? Bank zarobi na dużej prowizji*, „Gazeta Prawna” z 18.01.2016 r., por. <http://biznes.gazetaprawna.pl/artykuly/918132,kredyt-bez-odsetek-prowizja-dla-banku.html>, wskazujący na materiały Idea Bank SA, Euro Bank SA, Raiffeisen Bank Polska SA i Credit Agricole Bank Polska SA.

10 Decyzja Prezesa UOKiK nr DDK-20/2015, s. 16.

11 Pogląd taki reprezentują J.M. Kondek i W. Somerski w: *Dopuszczalność ujemnego oprocentowania...*, s. 17. Odmienne, zasadniczo trafny, pogląd przedstawia A. Janiak w: *Umowy w obrocie gospodarczym*, A. Koch (red.), J. Napierała (red.), Kraków 2006, s. 300; wątpliwości budzi jedynie kwalifikacja kredytu bezodsetkowego jako kredytu, a nie pożyczki.

kredytu wraz z odsetkami i, ewentualnie, prowizjami¹² (art. 69 prawa bankowego¹³). Natomiast definicja umowy pożyczki nie obejmuje odsetek (art. 720 § 1 kodeksu cywilnego¹⁴), choć ostatnio pojawił się odmienny pogląd co do umowy pożyczki bankowej wspomnianej (bo trudno odesłać do regulacji umowy kredytu nazwać uregulowaniem) w art. 78 pr. bank.¹⁵

Wystąpienie w oświadczeniach woli elementów przedmiotowo istotnych świadczy jedynie o zawarciu umowy nazwanej określonego typu¹⁶. Błędne jest zrównywanie elementów przedmiotowo istotnych umowy kredytu jako umowy nazwanej z elementami koniecznymi konsensu w ogóle¹⁷. Błędne jest też traktowanie klauzuli odsetkowej, dopuszczającej rozliczenia według ujemnej stopy odsetkowej, jako braku konsensu w ogóle¹⁸. Oczywiście *in casu*, wobec braku uzgodnienia odsetek, można bronić tezy, albo że strony nie zawarły żadnej umowy, albo że odesłały milcząco do stopy odsetek ustawowych, albo że zawarły umowę pożyczki. Brak elementu przedmiotowo istotnego nie jest przecież równoznaczny z niezawarciem umowy, skoro strony mogły obejmować konsensem inną umowę, nazwaną lub nienazwaną. Zawieranie przez banki umów nienazwanych obejmujących usługi finansowe jest dopuszczalne na podstawie art. 6 ust. 1 pkt 7 pr. bank., a w przypadku terminowych operacji finansowych – na podstawie art. 5 ust. 2 pkt 4 pr. bank. Odmienny pogląd, oparty na zasadzie *numerus clausus* czynności bankowych *sensu stricto*, regulowanych w art. 5 ust. 1 pr. bank., jest więc błędny¹⁹.

Powstaje więc pytanie, czy klauzula dopuszczająca ujemne oprocentowanie kredytu mieści się w definicji umowy kredytowej, czy może świadczy o zawarciu umowy pożyczki, a może umowy mieszanej, zawierającej elementy umowy nazwanej (kredytu) i nienazwanej (forwardu odsetkowego).

12 Poglądy doktryny są tu rozbieżne; zob. J. Pisuliński w: *System prawa prywatnego*, t. 8: *Prawo zobowiązań – część szczegółowa*, J. Panowicz-Lipska (red.), Warszawa 2011, s. 376.

13 Ustawa z 29.08.1997 r. – Prawo bankowe (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 128 ze zm.), dalej jako pr. bank.

14 Ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 380), dalej jako k.c.

15 Zob. w sprawie Credit Agricole Polska SA postanowienie Prezesa UOKiK z 5.11.2015 r. (RBG – 180/2015), por. https://finanse.uokik.gov.pl/_data/assets/pdf_file/0003/5790/Postanowienie-Credit-Agricole.pdf, s. 55–56. Stanowisko to jest sprzeczne z niemal jednolitym stanowiskiem doktryny, która bynajmniej nie dostrzega w art. 78 pr. bank. przepisu modyfikującego elementy przedmiotowo istotne kodeksowego typu umowy, jakim jest pożyczka, i nie traktuje pożyczki bankowej jako odrębnego od pożyczki typu umowy. Pyziol w ogóle nie wymienia art. 69 pr. bank. jako znajdującego odpowiednie zastosowanie do umowy pożyczki bankowej (zob. W. Pyziol w: *Prawo bankowe. Komentarz*, Warszawa 2007, s. 301); podobnie J. Molis (w: *Prawo bankowe. Komentarz*, t. 1, F. Zoll (red.), Kraków 2005, s. 743) oraz L. Mazur (w: *Prawo bankowe. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 465). Powołani autorzy wychodzą raczej z założenia, że art. 78 pr. bank. odnosi się do zabezpieczeń pożyczki, a nie do samej pożyczki. Odmienny pogląd, oparty na bliżej nieokreślonej wykładni systemowej oraz idei udzielania kredytu przez bank, reprezentuje B. Paxford (B. Paxford w: *Prawo bankowe. Komentarz*, H. Gronkiewicz-Waltz (red.), Warszawa 2013, s. 243). B. Paxford wychodzi prawdopodobnie z założenia o zarobkowym charakterze działalności bankowej, tyle że z takim założeniem nie jest sprzeczne obserwowane w praktyce proponowanie przez banki usług finansowych, np. prowadzenia rachunku bankowego, bez wyraźnego ekwiwalentu, w celu przekonania do siebie klienta i zachęcenia do współpracy, w ramach której mają powstać możliwości oferowania już odpłatnych usług.

16 Z. Radwański w: *System prawa prywatnego*, t. 2: *Prawo cywilne – część ogólna*, Z. Radwański (red.) Warszawa 2002, s. 260.

17 J.M. Kondek, W. Somerski, *Dopuszczalność ujemnego oprocentowania...*, s. 17.

18 Tak, jak się wydaje, J.M. Kondek, W. Somerski w: *Dopuszczalność ujemnego oprocentowania...*, s. 15, 18.

19 J.M. Kondek, W. Somerski, *Dopuszczalność ujemnego oprocentowania...*, s. 15.

6. Dopuszczenie ujemnej stopy procentowej jako wskazanie na umowę pożyczki

Umówienie przez strony formuły matematycznej wyliczania odsetek, na podstawie której może dojść do zaniechania rozliczania odsetek (przy stopie odsetkowej równej zero) lub rozliczania ujemnych odsetek, wskazuje, że strony nie traktują odsetek należnych kredytodawcy jako koniecznego elementu łączącej je umowy. W kontekście wskazanej wyżej definicji umowy kredytu oznacza to, że konsensu stron nie można raczej traktować jako umowy kredytu. W takiej sytuacji możliwe jest traktowanie konsensu jako umowy pożyczki, ale tylko wtedy, gdy z wykładni oświadczeń woli wynika, iż strony ograniczyły wpływ stopy referencyjnej na wysokość oprocentowania tak, że oprocentowanie nie spadnie poniżej zera. W innym przypadku konsensu stron nie mieści się również w definicji umowy pożyczki, która zakłada zwrot całości pożyczonej kwoty, a nie tylko jej części²⁰.

7. Dopuszczenie ujemnej stopy procentowej jako wskazanie na umowę kredytu z forwardem odsetkowym

Jeżeli strony umówiły się na rozliczanie odsetek według formuły matematycznej, pozwalającej na rozliczenie *per saldo* ujemnych odsetek kredytowych, to można przyjąć, że zawarły umowę nienazwaną. W szczególności może tu chodzić o umowę mieszaną, zawierającą niektóre cechy umowy nazwanej i umowy nienazwanej²¹.

W opisywanej sytuacji w grę wchodzi przede wszystkim umowa o cechach umowy kredytu (lub pożyczki) i umowy forwardu odsetkowego²². Taka umowa charakteryzuje się wbudowaniem elementów forwardu odsetkowego do umowy kredytowej. Rozwiązanie takie jest przewidziane m.in. w art. 35a ustawy o rachunkowości²³, a także w Międzynarodowych Standardach Rachunkowości²⁴ (MSR 39).

20 Zob. M. Korpalski, *Co z tym LIBOR*, „Rzeczpospolita” z 10.02.2015 r., por. <http://archiwum.rp.pl/arttykul/1268065-Co-z-tym-LIBOR.html>.

21 Pozostaje jedynie kwestia terminologiczną, czy umowy mieszane zaliczać do umów nienazwanych, czy wyodrębnić jako trzecią grupę umów. Por. W.J. Katner w: *System prawa prywatnego*, t. 9: *Prawo zobowiązań – umowy nienazwane*, W.J. Katner (red.), Warszawa 2010, s. 13.

22 Umowa forwardu walutowego wykształciła się w praktyce rynku finansowego i pozostaje umową nienazwaną; zob. M. Bączek w: *System prawa prywatnego*, t. 9: *Prawo zobowiązań – umowy nienazwane*, W.J. Katner (red.), Warszawa 2010, s. 682.

23 Ustawa z 29.09.1994 r. o rachunkowości (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 330 ze zm.).

24 Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1126/2008 z 3.11.2008 r. przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady (Dz. Urz. UE L 320 z 2008 r., s. 1).

8. Wymóg odpłatności *per saldo* w opozycji do odpłatności w poszczególnej racie

Kwestionowane przez Prezesa UOKiK stanowisko banków polega m.in. na przekonaniu o konieczności uzyskania dodatniego rozliczenia odsetek w przypadku każdej raty kredytowej. Stanowisko to, opierane na cesze okresowości odsetek²⁵, a nieraz też na argumentcie o przewadze funkcji wynagrodzenia nad funkcją waloryzacyjną, nie jest trafne²⁶. Praktyka kredytowa zna zarówno raty kapitałowe bez elementu odsetkowego, jak i raty odsetkowe bez elementu kapitałowego (np. przy uzgodnieniu tzw. raty balonowej). Zarówno zwrot kapitału, jak i zapłata odsetek należą do elementów definicyjnych kredytu. A jednak, jak dotąd, nie kwestionowano kwalifikacji takich umów jako umów kredytu, być może również dlatego, że szczegółowe sposoby konstruowania rat kredytowych w ogóle nie są przedmiotem regulacji ustawowej.

Możliwe też, że kwestionowane tu stanowisko wynika z nieuprawnionego utożsamienia prawa do odsetek i prawa do żądania odsetek za konkretny okres. Pojęcia te należy rozróżniać podobnie jak prawo do renty i prawo do świadczenia rentowego za konkretny okres²⁷. Jeżeli strony umówiły płatność odsetek w całości z góry lub w całości z dołu, to znaczy, że umówiły odsetki za cały okres korzystania z kapitału.

Odsetki płacone jednorazowo nie tracą charakteru okresowego. Decydujący dla charakteru okresowego świadczenia jest sposób powstawania roszczenia, a nie sposób płatności. Fakt, że spłacie raty kapitału nie towarzyszy każdorazowo spłata odsetek, nie oznacza też, iż kapitał był udostępniony nieodpłatnie.

Stanowisko prezentowane przez Prezesa UOKiK jest w tym zakresie prawidłowe.

9. Swoboda umów i ochrona adherenta jako podstawy obowiązywania ujemnej stopy procentowej

Błędne jest natomiast przyjęcie przez organ, że zawarcie umowy z bankiem o korzystanie ze środków pieniężnych banku przez klienta musi być odpłatne w wymiarze przynajmniej 1 grosza²⁸. Stanowisko Prezesa UOKiK nie jest w omawianych orzeczeniach wyjaśnione dogmatycznie. Można jedynie domniemywać, że organ uważa, iż przepis art. 69 ust. 1 pr. bank., stosowany na podstawie art. 78 pr. bank. odpowiednio też do pożyczek bankowych, jest

bezwzględnie obowiązujący w zakresie, w jakim przewiduje zapłatę przez klienta odsetek kredytowych. Można jedynie przypuszczać, że organ widzi konieczność zapewnienia stabilnej pozycji finansowej banków. Podobnie należy rozumieć pogląd o sprzeczności braku odsetek z „ideą” lub „istotą” (chyba naturą) umowy kredytowej czy też czynności bankowej w ogóle²⁹. Motywy te są zrozumiałe, nie mogą jednak prowadzić do ingerencji w konsens i autonomię woli stron przez doszukiwanie się bezwzględnego charakteru przepisów art. 69 oraz art. 78 pr. bank.

Jak wyżej wskazano, ani brzmienie tych przepisów, ani ich ocena w doktrynie nie pozwalają przyjmować bezwzględnego charakteru normy przesądzającej odpłatność umowy kredytowej. Autonomia woli stron może być ograniczona wyłącznie przez ustawę, naturę umowy lub zasady współżycia społecznego (art. 353¹, art. 58 § 1–3 k.c.). O treści ustawy była mowa wyżej.

Nie sposób twierdzić, że wobec milczenia ustawodawcy w tym względzie odpłatność czynności bankowej wynika z natury czynności bankowej jako takiej. Motywy takiej konstatacji, zmierzające do ochrony stabilności systemu finansowego, wykraczają bowiem poza sferę oddziaływania prawa cywilnego w ogóle oraz poza sferę oddziaływania stron stosunku cywilnoprawnego w szczególności.

Przeczą temu też liczne praktyczne przykłady nieodpłatnych czynności bankowych, szczególnie w zakresie prowadzenia rachunków i wydawania kart kredytowych czy płatniczych. Przeczą temu również przytoczona wyżej argumentacja Prezesa UOKiK, wskazującego, że bank może neutralizować ryzyko wystąpienia ujemnej stopy procentowej, zawierając transakcje swapowe na rynku międzybankowym. Nie sposób też wywodzić sprzeczności takiej umowy z zasadami współżycia społecznego, np. w wyniku nadużycia zaufania przez klienta banku.

Nie mają podstaw próby rekonstruowania bezwzględności wymogu odpłatności umowy kredytowej ze zwyczajów na podstawie art. 56 k.c.³⁰ Po pierwsze, odpłatność w kategoriach koniecznego elementu konsensu nie może być wywodzona z przepisu, który ma uzupełniać treść konsensu, a nie go kreować.

Uzupełnienie umowy w zakresie świadczeń głównych oznaczałoby *de facto* zawarcie nowej umowy³¹. Wymienione w art. 56 k.c. potencjalne wzorce norm indywidualnych, tj. ustawa, zasady współżycia społecznego i zwyczaje, mają bowiem charakter uzupełniający w stosunku do oświadczeń woli i nie mogą dotyczyć istotnych elementów, do których należą główne świadczenia stron³².

Po drugie, nie sposób mówić o ukształtowanym zwyczaju w sytuacji, gdy zarówno do deflacji, jak i do zjawiska

25 Zob. decyzja Prezesa UOKiK nr DDK-20/2015.

26 J.M. Kondek, W. Somerski, *Dopuszczalność ujemnego oprocentowania...*, s. 18.

27 M. Korpalski, *Co z tym LIBOR*.

28 Postanowienie Prezesa UOKiK nr RBG – 180/2015, s. 56.

29 J.M. Kondek, W. Somerski, *Dopuszczalność ujemnego oprocentowania...*, s. 18; B. Paxford w: *Prawo bankowe...*, s. 243.

30 J.M. Kondek, W. Somerski, *Dopuszczalność ujemnego oprocentowania...*, s. 18.

31 A. Brzozowski w: *System prawa prywatnego*, t. 5: *Prawo zobowiązań – część ogólna*, E. Łętowska (red.), Warszawa 2006, s. 362.

32 Zob. E. Łętowska w: *System prawa prywatnego*, t. 5: *Prawo zobowiązań – część ogólna*, E. Łętowska (red.), Warszawa 2006, s. 382, oraz uzasadnienie wyroku SN z 4.10.2006 r. (II CSK 117/06), LEX nr 332959. Zob. też Z. Radwański, *Teoria umów*, Warszawa 1977, s. 71–72, 194.

ujemnych stóp procentowych dochodzi w Polsce po raz pierwszy od kilkudziesięciu lat (jeżeli takie zjawiska kiedykolwiek w Polsce występowały).

Stanowisko Prezesa UOKiK jest sprzeczne również z paradygmatem przejrzystości wzorców umownych i informacji w nich zawartych (art. 385 § 2, art. 385¹ § 1 k.c.), wskazywanym zresztą w opisywanych decyzjach³³.

10. Podsumowanie

Rozstrzygnięcia Prezesa UOKiK jedynie częściowo znajdują uzasadnienie w regulacjach czynności bankowych rekonstruowanych na podstawie prawa bankowego i kodeksu cywilnego. W motywach tych rozstrzygnięć dostrzegalna jest chęć zapewnienia stabilności banku jako uczestnika systemu finansowego, kluczowego dla stabilności i rozwoju gospodarki narodowej w ogóle. Te skądinąd słuszne motywy doprowadziły organ do uutilitarystycznej wykładni instytucji prawnych, których rozumienie jest od lat utrwalone. W ten sposób, zwalczając patologie rynkowe, organ przyczynia się do destabilizacji systemu prawa i obniżenia bezpieczeństwa obrotu. Właściwą drogą byłoby tu raczej poszukiwanie sankcji administracyjnoprawnych wobec osób odpowiedzialnych za nieprawidłowe ułożenie spraw banku. Trzeba przypomnieć, że sankcje cywilnoprawne mają zasadniczo chronić równowagę w relacjach

³³ Decyzja Prezesa UOKiK nr DDK-20/2015, s. 13, 17, oraz decyzja Prezesa UOKiK nr DDK-21/2015, s. 13.

dwustronnych, a sankcje administracyjnoprawne – interes ogólny, interes społeczeństwa i gospodarki w skali makro.

Summary

Mariusz Korpalski

Polish anti-trust body (UOKiK) about negative interest rates on bank loans

The Polish anti-trust body (UOKiK) issued its first decisions dealing with bank refusal to apply negative interest rates on loans pegged to LIBOR. If money gains in value with time, interest on loan ceases to be necessary for justifying the creditor's interest in granting loans. The bank can still profit from the difference between deposit interest rates and credit interest rates, as well as from fees. Banks should strive to neutralize their own risks arising from variability of market indicators. In case the parties agree to settle interest according to formulas allowing for settlement of negative loan interest rates, it means they concluded an agreement which combines a loan and an interest rate forward contract. Even if repayment of a principal instalment is not every time accompanied by repayment of interest, it does not imply, however, that the principal was made available free of charge. The charges for banking operations do not result directly from the nature of a banking operation.

Mariusz Korpalski

Autor jest doktorantem

*w Katedrze Prawa Cywilnego i Rodzinnego
na Wydziale Prawa i Administracji*

*Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu,
wykładowcą w Wyższej Szkole Bankowej w Poznaniu
oraz radcą prawnym.*